Programma Watersysteem

Strategisch doel

Het versterken van een robuust, gezond en klimaatbestendig watersysteem door middel van integrale en strategische samenwerking tussen overheden, bedrijven en maatschappelijke partners.

Portefeuillehouder(s):	Gerben de Boer, Alice van Gosliga, Monique Plantinga, Remco van Maurik
Betrokken verbonden partijen:	Fryske Utfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing (FUMO), Grienskip BV en Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer (STOWA)

Ambitie

We streven naar een klimaatbestendig, gezond en robuust watersysteem dat stevig verankerd is in ruimtelijke plannen. Een systeem dat bestand is tegen zowel piekneerslag als langdurige droogte en dat tegelijkertijd betrouwbaar de functies voor landbouw, natuur en leefomgeving kan blijven vervullen. Dit vraagt om innovatieve en adaptieve maatregelen die lokaal passen en tegelijk passen in de bredere samenhang van het watersysteem. Voor een uitgebreide beschrijving verwijzen we hiervoor naar de begroting 2026.

Prestatie indicatoren

Door middel van meetbare grootheden geven we aan hoe goed, of hoe ver we zijn met het behalen van de doelstellingen. Ze geven de voortgang, kwaliteit en effectiviteit van beleid, projecten of programma's aan. We bouwen de komende jaren verder aan deze referentiewaarden. De volgende kritieke prestatie indicatoren (KPI's) zijn voor 2026 opgenomen:

Nr.	KPI	Doelstelling	Meetwaarde	Realisatie t/m augustus 2026
1.	Percentage uitgevoerde KRW-maatregelen volgens KRW programmering.	Schoon en ecologisch gezond oppervlaktewater in 2027, conform de Europese Kaderrichtlijn Water.	70% van de KRW-maatregelen is uitgevoerd in 2026.	>70%
2.	Hoeveelheid kuub nieuwe of verbeterde waterberging gerealiseerd volgens programmering.	Meer water kunnen bergen in boezem en deelsystemen om overlast en schade te beperken.	1,5 miljoen kuub nieuwe of verbeterde waterberging gerealiseerd in 2026.	Conform planning
3.	Aantal hectare nieuwe of verbeterde waterconservering met peilverhoging van minimaal 10 centimeter gerealiseerd.	Meer water kunnen conserveren in bodem om droogteschade en piekafvoer naar de boezem te verminderen.	50 hectare nieuwe of verbeterde waterconservering met peilverhoging van minimaal 10 centimeter gerealiseerd in 2026.	100 hectare

4.	Percentage projecten opgeleverd waarin watersystemen zijn aangepast voor doorstroming volgens programmering.	Betere doorstroming en wateraanvoer- en afvoercapaciteit door aanpassingen aan watergangen en kunstwerken.	90% van de watersysteemprojecten volgens programmering opgeleverd in 2026.	Conform planning
5.	Percentage gerealiseerde onderhoudsopgave watergangen (t.o.v. beheer- en onderhoudsplan en jaarplanning).	Wateroverlast verminderen door goed onderhoud en doorstroming van watergangen.	95% van jaarlijkse onderhoudsopgave watergangen gerealiseerd in 2026.	Conform planning
6.	Percentage assets dat voldoet aan de gestelde onderhoudsnorm.	Stuwen, inlaten en kunstwerken (assets) in goede staat houden voor een robuust watersysteem.	95% van alle actieve kunstwerken in goede staat in 2026. 95% van jaarlijkse inspecties stuwen en inlaten uitgevoerd in 2026.	Conform planning
7.	Percentage schoongemaakte locaties	Invasieve exoten terugdringen of beheersen om wateraanvoer, afvoer en biodiversiteit te beschermen.	50% van de vastgelegde locaties invasieve exoten schoongemaakt in 2026.	Loopt voor op planning.
8.	Percentage projecten waarin participatie conform beleid heeft plaatsgevonden	Bewoners en gebruikers actief betrekken bij het watersysteembeheer en -ontwikkeling.	95% van projecten waarin participatie conform beleid heeft plaatsgevonden in 2026.	Nog niet bekend.

Toelichting op prestatie-indicatoren

1. De huidige stand van zaken is dat meer dan 70% is uitgevoerd.
2. Het laatste en vierde deeltraject: inrichten waterin- en uitlaat aan de zuidkant op de locatie van de voormalige boerderij start na het broedseizoen en de planning is voor het stormseizoen op te leveren. Conform planning.
3. In Leechlan - Grou/Warten (Veenweideprogramma) is de inrichting voor 100 ha. HAKLAM-projecten uitgevoerd.
4. Conform planning.
5. Conform planning.
6. Conform planning.
7. De weersomstandigheden van afgelopen winter en droge zomer hebben een positieve impact op de beheersing van de plantengroei.
8. Deze gegevens zijn op dit moment nog niet gemeten. Bij de jaarrekening zijn deze gegevens wel bekend voor 2026.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daar voor doen?

Gebiedsgerichte aanpak van het watersysteem
Voor het aanpassen van de waterhuishouding zetten we in op het gebiedsproces om gezamenlijke ambities en doelen te verkennen. In juli heeft de Europese Commissie goedkeuring gegeven voor de toepassing van de compensatie systematiek veenweide (CSV). Hiermee komt de uitvoering van peilverhoging naar 40 cm onder maaiveld in Aldeboarn - De Deelen weer een grote stap dichterbij. We gebruiken de ervaringen van Aldeboarn De Deelen om in de andere gebiedsprocessen sneller stappen te kunnen zetten. In gebiedsproces Idzegea hebben we een hydrologische knelpuntenanalyse van het watersysteem gemaakt. Dit is een eerst stap om te komen tot een peilscenario voor het verhogen van het peil naar gemiddeld 40 cm onder maaiveld. In het gebiedsproces Leechlân Grou - Warten zijn voor ruim 100 ha. HAKLAM (flexibel peil: hoog als het kan, laag als het moet) projecten ingericht om in het gebied ervaring op te doen met hogere peilen.

De langjarige gebiedsprocestrajecten vragen om een consistente inzet en samenwerking. In het nieuwe gebiedsproces *Hart van het Noorden* (Zuidoost-Fryslân) heeft bijzondere aandacht voor de Natura 2000-gebieden vanwege stikstof en natuurherstel. Hier zetten we onze kennispositie in en vergroten we onze invloed in regionale en landelijke besluitvorming. Ook zijn we gestart met de voorbereidingen op de beleidsnota *Duurzaam beheer zoetwater* met daarin de onderdelen over grondwateronttrekkingen, oppervlaktewater onttrekkingen, drainage en water vasthouden.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daar voor doen?

Robuust maken van het watersysteem
We hebben het belang en de houdbaarheid van hoogwatercircuits (HWC) in het veenweidegebied onder de aandacht gebracht bij het ministerie van LVVN en de samenwerkingspartners van het veenweideprogramma. De herstelmaatregelen in de hoogwatercircuits worden conform planning uitgevoerd. Voor een robuust en toekomstbestendig watersysteem, dat betaalbaar moet blijven, is echter een bredere aanpak nodig. Daarvoor zoeken we actief de samenwerking met andere overheden. In 2026 scherpen we de in 2022 vastgestelde *Aanpak HWC*s aan.

In lijn hiermee hebben we in 2026 de uitvoering van de Funderingsaanpak Veenweide Fryslân voortgezet. Daarnaast werken we aan de verdere ontwikkeling van deze aanpak, gebaseerd op de tussenevaluatie en in samenhang met nieuwe landelijke ontwikkelingen, zoals de Nationale Aanpak Funderingen (NAF). Hoogwatercircuits zijn een deelpilot in de Gebiedsgerichte Leeraanpak (2026-2028) vanuit de NAF.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daar voor doen?

Schoon en gezond houden van het watersysteem
Convenant gewasbeschermingsmiddelen
Door de Unie van Waterschappen is het hoofdlijnenconvenant gewasbeschermingsmiddelen inmiddels ondertekend. Wetterskip Fryslân heeft op 25 augustus 2026 hier ook mee ingestemd, evenals de andere 20 Nederlandse waterschappen. Het Interprovinciaal Overleg (IPO) heeft inmiddels ook ingestemd. De komende periode wordt gewerkt aan de uitwerking naar deelconvenanten. Wetterskip Fryslân heeft hiervoor een aantal aandachtspunten onder de aandacht gebracht. Ook andere waterschappen hebben aandachtspunten onder de aandacht gebracht van de Unie.

KRW 2028-2033
In 2026 is de nieuwe KRW-nota voor de planperiode 2028-2033 opgesteld. Hierin staan onder meer de maatregelen beschreven die we de komende periode gaan nemen. De ontwerpversie ligt op 10 november 2026 voor bij het algemeen bestuur ter besluitvorming. Daarna volgt een inspraakperiode.

Beleidsnota Schoon en gezond water
In 2026 is de geactualiseerde beleidsnota Schoon en gezond water opgesteld. Deze ligt nu ter inzage voor inspraakreacties. In februari 2027 wordt de definitieve versie en reactienota voorgelegd ter besluitvorming aan het algemeen bestuur.

Wetterskip beschermt haar watersysteem tegen flora en fauna die een bedreiging vormen voor schoon en gezond water.
Afgelopen halfjaar is Wetterskip doorgegaan met de aanpak om de grote Waternavel en Waterteunisbloem te verwijderen en terug te dringen uit het beheergebied van Wetterskip. De gunstige weersomstandigheden van afgelopen winter en de droge zomer hebben gezorgd voor een natuurlijke afname en trage groei van deze invasieve exotische planten. Hierdoor was machinaal ingrijpen afgelopen half jaar nauwelijks nodig en zijn er minimale stortkosten. Hierdoor lopen we voor op de planning en verwachten we een budget onderschrijding (*zie ook Wat mag het kosten*). Op 22 september 2026 is het beheerplan exoten - planten vastgesteld in het algemeen bestuur, waarin is voorgesteld om de aanpak te continueren waarbij we de benodigde financiële middelen vragen. In de perspectiefnota zijn deze middelen voor 2027 al toegekend.

Het algemeen bestuur heeft de pilot wegvangen van exotische rivierkreeften verlengd tot eind 2026. We hebben het afgelopen halfjaar ca 1.300 uren ingezet om op drie locaties (hotspots) exotische rivierkreeften weg te vangen. Met de beschikbare 750 fuiken en korven zijn er de afgelopen tijd ca 36.000 kreeften weggevangen (ter vergelijking, in 2025 zijn er ca 20.000 rivierkreeften gevangen). Daarnaast hebben en blijven we het watersysteem monitoren op aanwezigheid van verschillende soorten kreeften. In december 2026 komen we met een aanpak voor het beschermen van het watersysteem (beheerplan exoten - kreeften). Hierin wordt het algemeen bestuur een aantal ambitieniveaus voorgesteld waarin de mate van inzet voor elk watertype is geprioriteerd per niveau. Met daarbij de benodigde financiële middelen. In de perspectiefnota 2027-2031 zijn deze middelen voor 2027 al toegekend.

Wat mag het kosten?
In onderstaande tabel worden de baten en de lasten voor programma Watersysteem getoond.

bedragen x € 1.000

Programma Watersysteem	Oorspronkelijke begroting 2026	Vastgestelde begroting na VR1	Budget neutrale wijzigingen VR2 2026	Voorstel budgetwijziging VR2 2026	Nieuwe actuele begroting 2026
Totaal Baten	**2.704**	**2.804**	**-480**	**550**	**2.873**
Totaal Lasten	**-87.966**	**-84.310**	**-26**	**1.703**	**-82.633**
Resultaat	**-85.262**	**-81.506**	**-507**	**2.253**	**-79.760**

Toelichting op Wat mag het kosten?

Afwijkingen ten opzichte van actuele begroting 2026

Bij de baten wordt een toename van € 550.000 verwacht. Enerzijds door het opnemen van de opbrengsten vanuit Gemeente Súdwest-Fryslân van € 250.000 voor de vervanging van een stuw. De vergoeding heeft betrekking op extra gemaakte kosten, welke zijn ontstaan door werk met werk te maken. Anderzijds is er een (aanvullende) vergoeding van € 300.000 vanuit Provincie Fryslan ontvangen voor de extra inzet op het Veenweideprogramma.

De besparing op de lasten van € 1,7 miljoen wordt onder meer veroorzaakt door lagere energiekosten ad € 700.000 op de bediening van kunstwerken. Door een lager verbruik als gevolg van het droge voorjaar en een neerwaartse bijstelling van de opslag op de elektriciteitsprijs wordt hier een incidenteel voordeel verwacht. Daarnaast is door langere planvorming en -voorbereiding en door beperkte interne en externe capaciteit ten opzichte van de begrote € 4,5 miljoen, dit jaar € 1,3 miljoen minder revisie- en onderhoudswerkzaamheden aan gemalen, stuwen en inlaten uitgevoerd dan gepland. De capaciteitsknelpunten leidden eerder ook al tot vertraging van werkzaamheden.
De onderschrijding ten aanzien van de exotenbestrijding wordt voornamelijk veroorzaakt door de beperkte ontwikkeling van invasieve waterplanten, met name grote waternavel en waterteunisbloem. Door extra inzet op preventie voorgaande jaren, een strengere winter met een trage start van het groeiseizoen tot gevolg en de droge zomer zijn minder exoten tot ontwikkeling gekomen dan verwacht. Hierdoor was veel minder grootschalige, machinale bestrijding nodig. Hoewel momenteel sprake is van een piek in de bestrijding, is minder bestrijding nodig dan in voorgaande jaren om toch onze doelen te halen. De uitnutting van het budget is sterk afhankelijk van natuurlijke omstandigheden en daardoor grillig van aard. Waar we in 2025 nog een overschrijding van het budget zagen, voorzien we in 2026 dus vooralsnog een incidentele onderschrijding. Conform het beheerplan wordt de bestrijding voortgezet, waarbij de benodigde inzet naar verwachting de komende jaren stapsgewijs afneemt, zoals ook in de vergadering van 22 september 2026 is besproken in het algemeen bestuur.

Daarnaast zijn voor de extra werkzaamheden en inzet voor de vervanging van de stuw en Veenweideprogramma meer kosten van € 550.000 gemaakt.

Lopende investeringen

In onderstaande tabel is de eindewerk-inschatting per project weergegeven. De eindewerk-inschatting is de prognose van de totale investeringskosten van een lopend project. De kosten van een project kunnen na verloop van tijd gaan afwijken van het vrijgegeven krediet, inclusief hetgeen is verwerkt aan afromingen en aanvullend krediet.

Lopende projecten

bedragen x € 1.000

	Toegekend krediet t/m rapportageperiode		Eindewerkinschatting (EWI)		Saldo		
	Bruto (A)	Netto (B)	Bruto (C)	Netto (D)	Bruto (A-C)	Netto (B-D)	
Gemalen en actieve kunstwerken	42.226	41.311	38.354	37.243	3.872	4.068	A
Watergangen en kunstwerken	5.257	4.757	5.642	5.019	-385	-262	B
KRW- inrichtingsmaatregelen	19.870	15.915	19.872	14.101	-2	1.814	C

Veen	500	288	500	287	0	1	
Totaal	**67.853**	**62.271**	**64.368**	**56.650**	**3.485**	**5.621**	

Projecten met een onder- of overschrijding
De projecten met een afwijking op het krediet van meer dan 5% met een maximum van € 100.000 worden aangegeven. Bij het vaststellen van de voortgangsrapportage wordt het krediet aangepast.

bedragen x € 1.000

	Toegekend krediet t/m rapportageperiode		Eindewerkinschatting (EWI)		Saldo	
	Bruto (A)	Netto (B)	Bruto (C)	Netto (D)	Bruto (A-C)	Netto (B-D)
A. Gemalen Jeth e.a.	3.390	3.390	3.240	3.240	150	150
A. Gemalen Lytsewâld	3.485	3.485	3.635	3.635	-150	-150
A. Keersluizen Lege Wâlden	1.890	1.890	2.090	2.090	-200	-200
A. Gemaal de Sas	3.325	3.325	3.000	3.000	325	325
A. Gemalen Tolsumersyl en Hantumerleech	2.100	2.100	2.000	2.000	100	100
Totaal	**14.190**	**14.190**	**13.965**	**13.965**	**225**	**225**

Toelichting op onder- en/of overschrijding
Met ingang van 2026 worden niet langer de gemaakte uren mee geactiveerd in de investeringen, maar ten laste van de exploitatie gebracht. De toegekende kredieten uit eerdere jaren hielden hier nog rekening mee en worden nu aangepast. Overige bijzonderheden zijn:

A. Gemalen en actieve kunstwerken
Gemalen Jeth e.a.
Voorstel tot afromen van het krediet met € 150.000. Oorzaak hiervan is in de eerste plaats de vrijval van de risicoreservering doordat schade aan de omgeving niet langer van toepassing was. Daarnaast is door toepassing van een effectieve werkwijze van het verruimen van de watergang en het hergebruik grond niet het gehele krediet benodigd.

Gemalen Lytsewâld
Dit project kent een langere doorlooptijd dan initieel gepland door ontwerpaanpassing voor bestaande bebouwing. Als gevolg hiervan is aanvullend krediet benodigd.

Keersluizen Lege Wâlden
Bij renovatie van de sluizen blijkt de constructie ernstiger aangetast dan initieel gedacht. Hierdoor is aanvullend krediet benodigd.

Gemaal de Sas
Door een goede samenwerking met de aannemer kan dit project 3 maanden eerder worden opgeleverd dan initieel gepland. Als gevolg hiervan ontstaat een besparing.

Gemalen Tolsumersyl en Hantumerleech
Bij gunning is een aanbestedingsvoordeel opgetreden, waardoor het krediet naar beneden kan worden bijgesteld. Tegelijkertijd wordt een risicoreservering aangehouden voor mogelijke problemen met de stroomvoorziening. Per saldo een besparing van € 100.000.

Verstrekkingen

Omschrijving (toelichting)

Toelichting op verstrekkingen
Verstrekkingen zijn besluiten van het algemeen en dagelijks bestuur, waarbij zij de organisatie mandateert tot het doen van uitgaven en het aangaan van verplichtingen ten aanzien van investeringskredieten. Voor de inrichting van het kansrijke gebied ADD in het Veenweideprogramma zal separaat aan het algemeen bestuur een bruto krediet aangevraagd gaan worden van € 8,6 miljoen. De geraamde investeringskosten zullen onder strikte voorwaarde voor 100% gesubsidieerd kunnen worden.

Bij de verstrekkingen voor infrastructuur geautomatiseerde assets schuiven investeringsprojecten naar de exploitatie als gevolg van de aanpassing van de activeringsgrens. Bij KRW projecten is sprake van een kleine aanpassing in de planning voor 2026 welke financieel worden afgerond in 2027.

Daarnaast speelt netcongestie een rol in de voortgang van investeringsprojecten voor o.a. inrichting watersystemen. Door de vele aanvragen voor verzwaring van aansluitingen, heeft de netbeheerder meer tijd nodig om de aanvragen te kunnen beoordelen (netcheck). Wij anticiperen hierop door capaciteitsaanvragen zo snel mogelijk in te dienen. Op basis van de capaciteitskaart van Liander (Regionale Netbeheerder), is in grote delen van Friesland een tekort aan capaciteit. Als waterschap kunnen we bij nieuwe aanvragen bij Liander maatschappelijke prioriteit aanvragen. Deze maatschappelijke prioriteit heeft alleen effect wanneer er nog capaciteit beschikbaar is voor verzwaring van de aansluitingen. Het koppelen van gemalen is daarom niet altijd meer haalbaar.

Excel-tabel

Verstrekkingen investeringskredieten 2026 (inclusief restant kredieten vorig jaar)

(bedragen x € 1.000)

	Verzamelbesluit	Actuele begroting 2026		2e Prognose 2026		Verschil	
		Bruto (A)	Netto (B)	Bruto (C)	Netto (D)	Bruto (C-A)	Netto (D-B)
Infrastructuur geautomatiseerde assets, WS	A	380	380	0	0	-380	-380
Inrichting watersystemen, landelijk	A	3.096	3.096	1.265	990	-1.831	-2.106
KRW maatregelen	A	10.975	10.575	6.465	5.803	-4.510	-4.772
Kunstwerken actieve waterbeheersing	A	13.654	13.654	14.900	14.900	1.246	1.246
Uitvoeringsplan Veenweide *	A	*0*	*0*	*8.600*	*0*	*8.600*	*0*
Totaal		**28.105**	**27.705**	**31.230**	**21.693**	**3.125**	**-6.012**

A = vrijgegeven via verzamelbesluit bij begroting 2026

B = separaat voorstel richting dagelijks en algemeen bestuur

** in afwachting van separaat besluit algemeen bestuur*